Tijek osvajanja vojnih objekata

Vojni objekti u samom gradu i okolici bili su stalna vojna prijetnja. U rujnu se, po zapovijedi vrhovništva RH, pristupilo blokadi vojarni JNA. Uoči blokada, svim vojnim objektima isključeni su napajanje struje, vode i telefonske linije. Već 15. rujna prvi vojni objekt smješten na tvrđavi Gripe predao se hrvatskim snagama, a istoga dana stavljena je pod kontrolu i stanica za razmagnetiziranje brodova na punti Marjana. Noću 15. na 16. rujna predali su se vojnici i starješine u vojarni Brižine u Kaštel Sućurcu. Dana 16. rujna, nakon višednevne blokade i pritisaka, posebno samostalne satnije dragovoljaca iz Žrnovnice koja je operativno bila podređena 1. bojni 114. brigade, u ruke hrvatskih snaga predana je Raketna baza JNA u Žrnovnici, kao i vojarna Visoka. Istoga dana osvojen je i Centar veze LS-22 na Kili. Dana 17. rujna predaje se vojarna Seget, a hrvatske snage ulaze i u aerodromski potkop na Pantani (Trogir). Dana 20. rujna osvajaju se vojarna Vela straža i obalna artiljerijska bitnica Marinića rat na otoku Šolti. Najveći vojni objekti, Dračevac, Lora i Divulje, ostali su neosvojeni. Vidjevši da je opstanak JNA u Splitu upitan i da je cijeli Split prepoznao njezine okupatorske i zločinačke namjere, JNA je konačno napustila Split odlaskom iz vojne luke Lora 4. siječnja 1992. godine.

Napad na Split

Snage JRM-a imale su veći broj bojnih brodova koncentriran na području Kaštelanskog zaljeva. U više navrata borbeno djeluju po hrvatskim snagama na području Trogira i Kaštela, nanoseći veće štete po gospodarskim i civilnim objektima. Hrvatske snage izvode niz aktivnosti kako bi ih protjerale iz splitskoga akvatorija. S tim ciljem je 14. studenoga izvedena akcija pomorskih diverzanata Hrvatske ratne mornarice u kojoj su onesposobili patrolni čamac JRM PČ 176 „Mukos“. Sutradan, 15. studenoga, u ranim jutarnjim satima, brodovi iz Taktičke skupine Kaštela, predvođeni VPBR 31 „Split“, otvaraju neselektivnu paljbu po Splitu. Činjenica da je vojni brod napao grad čije ime nosi svjetski je povijesni raritet. U napadu je ranjen veći broj civila, a u putničkoj luci smrtno su stradale dvije osobe na trajektu „Vladimir Nazor“. Po protivničkim brodovima djeluju topničke bitnice hrvatskih snage te ih prisiljavaju da se povuku iz područja splitskog kanala. Poslije su oborena i dva zrakoplova MIG-21 Jugoslavenskog ratnog zrakoplovstva koji su u niskom letu doletjeli iz smjera Visa s namjerom da borbeno djeluju po obalnim topničkim bitnicama i po gradu Splitu koji je već tada bio trn u oku okupatorske vojne hunte u Beogradu, odane velikosrpskim političkim ciljevima, ali i zadržavanju privilegija i opstanka glomaznog i neučinkovitog vojnog aparata. Nakon odlaska jugomornarice i povlačenja JNA iz vojnih objekata, sam grad više nije bio direktno vojno ugrožen.

Ostatak rata

Split sve do kraja rata ostaje značajno vojno središte: u Splitu se nalazilo zapovjedništvo Zbornog područja Split, Zapovjedništvo 4. gardijske brigade, Zapovjedništvo Hrvatske ratne mornarice i ostalih postrojbi. Split je bio značajan i kao zdravstveni centar u kojem su se liječili ranjeni hrvatski branitelji, posebno u Kliničkom bolničkom centru na Firulama, kao i u bivšoj vojnoj bolnici JNA na Križinama.

Grad Split, kao najveći dalmatinski grad i najveće središte južne Hrvatske dao je izniman doprinos hrvatskoj pobjedi u Domovinskom ratu. Split je za vrijeme rata sve svoje gospodarske, intelektualne, kulturne i ostale kapacitete podredio jednom cilju: pobjedi. Za tu pobjedu i za slobodu hrvatskog naroda Splićani su spremno podnijeli i onu najveću žrtvu – položili su svoje živote za Domovinu. Hrvatski branitelji iz grada Splita ginuli su i stradavali u Domovinskom ratu na svim bojištima u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini.

Neka im je vječna slava i hvala!

Hvala i svim onima koji časno i dostojanstveno dadoše svoj obol u borbi za demokratsku i neovisnu domovinu Hrvatsku.

Matej Gabrilo, univ. mag. hist.

Izvori:
Arhiv Muzeja Domovinskog rata u Splitu

Literatura:

Ante Nazor, *Velikosrpska agresija na hrvatsku 1990-ih* , HMDCDR, Zagreb, prosinac 2011.

Davor Marijan, *Slom Titove armije, JNA i raspad Jugoslavije 1987.-1992* ., Golden Marketing -Tehnička knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008.

Ivo Jelić, *Čovjek i rat 90/92* , Hrvatski časnički zbor grada Splita, 2005.

Monografija 4. gardijske brigade, gl. urednik Zvonimir Despot, Despot infinitus d.o.o.,Zagreb, 2013.

Najman-Dujić-Posilović, *Narodna zaštita u Domovinskom ratu*, Udruga dragovoljaca Narodne zaštite Domovinskog rata, Zagreb, 2002.

Petar Šimac, *Svjedočanstva o Domovinskom ratu u Dalmaciji 1991.*, Split, 2001.

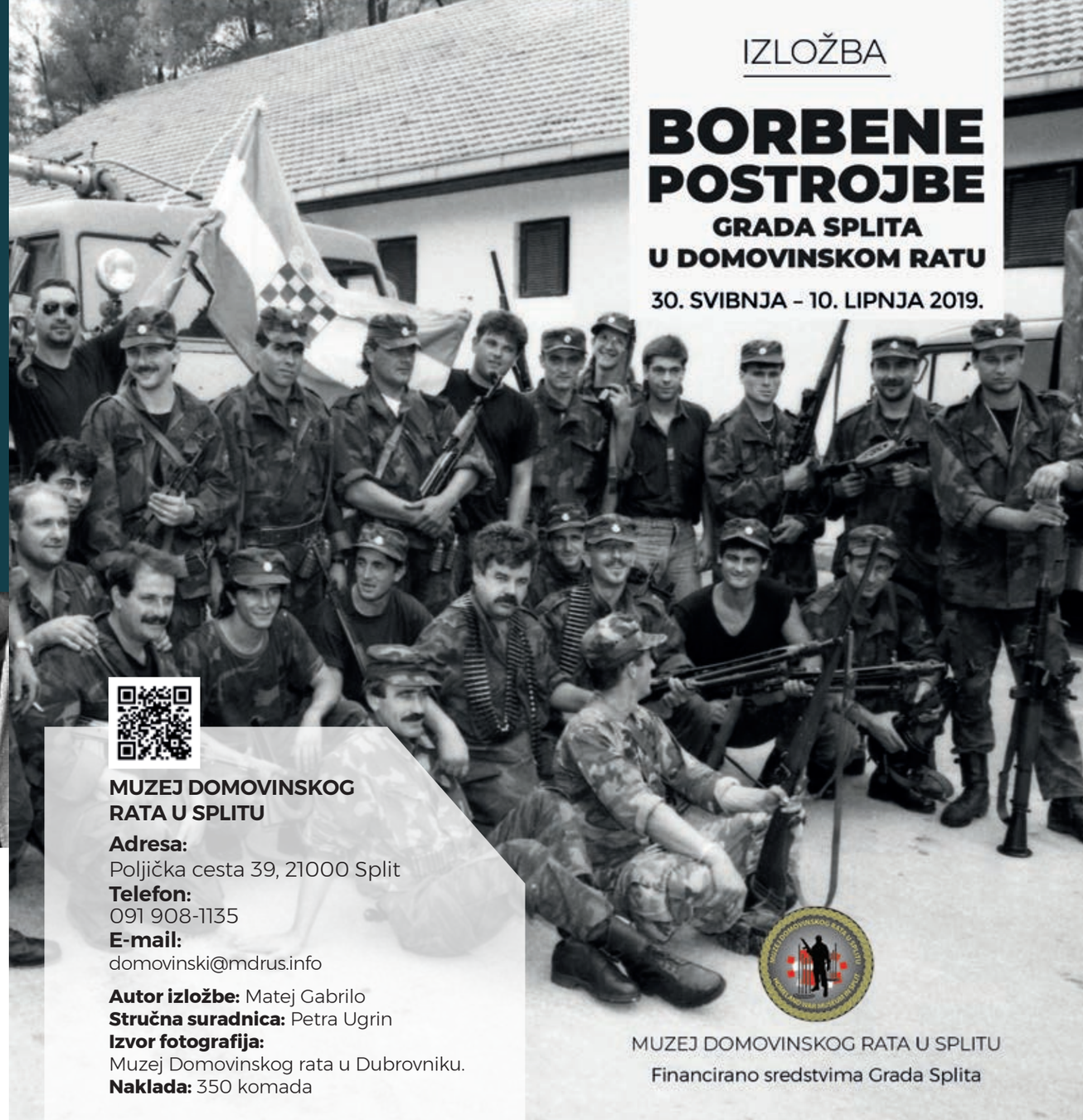

IZLOŽBA

BORBENE POSTROJBE GRADA SPLITA U DOMOVINSKOM RATU

30. SVIBNJA – 10. LIPNJA 2019.

MUZEJ DOMOVINSKOG RATA U SPLITU

Adresa:
Poljička cesta 39, 21000 Split
Telefon:
091 908-1135
E-mail:
domovinski@mdrus.info

Autor izložbe: Matej Gabrilo
Stručna suradnica: Petra Ugrin
Izvor fotografija:
Muzej Domovinskog rata u Dubrovniku.
Naklada: 350 komada

MUZEJ DOMOVINSKOG RATA U SPLITU

Financirano sredstvima Grada Splita

O IZLOŽBI

Povodom obilježavanja Dana branitelja grada Splita te u spomen i odavanje počasti pripadnicima splitskih braniteljskih postrojbi, Muzej Domovinskog rata u Splitu, u suradnji s Gradom Splitom i udrugama branitelja proizašlih iz Domovinskog rata, organizirao je izložbu „Borbene postrojbe grada Splita u Domovinskom ratu".

Ovom izložbom prisjećamo se postrojbi nastalih na području grada Splita i njihova djelovanja u obrani domovine za vrijeme egzistencijalne ugroženosti izazvane velikosrpskom politikom.

Izložba, postavljena u paviljonu na Obali kneza Branimira u Splitu (Zapadna obala), konceptualno je podijeljena u tri dijela koji čine jednu smislenu cjelinu. Prvi dio izložbe sastoji se od ratnih zastava pod kojima su se borili pripadnici splitskih borbenih postrojbi. U drugom dijelu posjetitelji se imaju priliku upoznati s ratnim putem svake od postrojbi koji je, uz 20 fotografija i oznakama postrojbe, prezentiran na panoima. Fotografije ratnih puteva za potrebe izložbe ustupile su udruge splitskih braniteljskih postrojbi na čemu im zahvaljujemo. Uz panoe izložene su i lutke u uniformama splitskih postrojbi u kojima su se branitelji ponosno borili za domovinu; jedna od njih je i uniforma zapovjednika 4. gardijske brigade Damira Krstičevića. Treći dio izložbe čine vitrine u kojima su izloženi predmeti iz fundusa Muzeja Domovinskog rata u Splitu te iz privatne kolekcije Harija Ninčevića, među kojima se može vidjeti oružje, ali i osobne predmete sudionika rata koji imaju posebnu vrijednost i značenje. Neki od izloženih predmeta, poput motocikla vojne policije korištenog u Domovinskom ratu, prvi su put prezentirani javnosti. Putem panoa posjetitelji se upoznaju i s najvažnijim događajima u Domovinskom ratu te s posljedicama rata u Hrvatskoj, a poseban dio posvećen je srpskim ratnim zločinima e srpskim koncentracijskim logorima i njihovim zatočenicima.

Ova izložba ostvarena je uz nesebičnu pomoć udruga splitskih braniteljskih postrojbi i Muzeja Domovinskog rata Dubrovnik koji je ustupio fotografije što su ih tijekom Domovinskog rata snimili fotografi Matko Biljak i Božidar Vukičević, te privatni posuditelji.

Izložba će se 31. svibnja 2019. iz paviljona preseliti u prostore Gradske uprave grada Splita (Banovina) gdje će za posjetitelje biti otvorena do 10. lipnja 2019.

Stručna suradnica: Petra Ugrin, mag. art. hist

Domovinski rat 1990. – 1995.

Početkom 90-ih godina prošlog stoljeća ukida se jednopartijski sistem i uvodi se višestranačje čime su započeli demokratski proces i tranzicija iz totalitarnog sistema u parlamentarnu demokraciju.

Nakon što je postalo jasno da Hrvatska i hrvatski narod žele živjeti u samostalnoj i neovisnoj državi, na teritoriju Hrvatske, gdje Srbi imaju znatan udio u stanovništvu, 17. kolovoza 1990. počinje oružana pobuna dijela srpskog stanovništva nazvana „Balvan-revolucija" te formiranje ilegalne paradržave na području Hrvatske pod nazivom „SAO Krajina". Sve se događalo pod punom podrškom Jugoslavenske narode armije i velikosrpske politike iz Beograda. Cilj pobune bio je dio teritorija Republike Hrvatske pripojiti Srbiji te tako stvoriti etnički čistu Veliku Srbiju čija granica ide linijom Karlobag, Ogulin, Karlovac, Virovitica.

U ostvarivanju tog cilja, od srpnja 1991. godine kreće brutalna agresija Srbije i Crne Gore odnosno Jugoslavenske narodne armije i srpsko-crnogorskih snaga na Republiku Hrvatsku. U tim trenucima Hrvatska je bila razoružana (oružje teritorijalne obrane RH JNA je povukla u svoja skladišta), bez vojske, a nametnuti embargo na uvoz oružja dodatno je otežavao obranu i organizaciju oružane sile. Unatoč svim poteškoćama i kroničnom nedostatku naoružanja, hrvatski narod i hrvatski branitelji uspjeli su zaustaviti neprijateljsku agresiju. Ipak, jedna trećina Hrvatske ostala je okupirana. Na područjima koja su se našla pod okupacijom agresorska vojska provela je masovne likvidacije i progone hrvatskih civila. Hrvatski domovi su opljačkani i porušeni, uništavani su sakralni objekti i privreda. U međuvremenu u rujnu 1991. osniva se Hrvatska vojska koja postaje sve organiziranija i bolje opremljena. Uskoro Hrvatska vojska počinje oslobađati okupirani teritorij. Hrvatska je konstantno tražila mogućnost mirnog rješenja sukoba, međutim napori nisu dali rezultata.

U takvoj situaciji Hrvatska je bila prisiljena vojnim putem okončati okupaciju hrvatskog teritorija. Dana 1. svibnja 1995. vojno-redarstvenom operacijom „Bljesak" oslobođena su okupirana područja zapadne Slavonije. Vojno-redarstvenom operacijom „Oluja", provedenom od 4. do 7. kolovoza 1995. oslobođen je Knin, glavni grad samoproglašene srpske paradržave. Toj operaciji prethodile su dvije operacije HV-a koje su pripremile teren za Operaciju Oluja: Zima 94. i Ljeto 95. Operacijom Oluja oslobođeno je 10.400 četvornih kilometara teritorija, odnosno 18,4 posto ukupne površine Republike Hrvatske. Završne dvije operacije „Maestral" i „Južni potez" Hrvatska vojska izvodi na prostoru Bosne i Hercegovine protiv bosanskih Srba. Rezultirale su srpskim porazom, potpisom Daytonskog sporazuma i uspostavom mira u Bosni i Hercegovini.

Mirnom reintegracijom hrvatskog Podunavlja od 15. siječnja 1998. sav hrvatski teritorij vraćen je u ustavnopravni poredak Republike Hrvatske.

Organiziranje obrane Splita i prosvjed pred Komandom Vojnopomorske oblasti

Split je najveći dalmatinski grad, a ujedno je kulturno, upravno i gospodarsko središte Dalmacije. Grad Split je kroz povijest uvijek imao veoma izraženu samosvijest o pripadanju hrvatskom narodu i bio jedan od centara u kojem se razvijala hrvatska državotvorna misao.

Pobjeda Hrvatske demokratske zajednice na lokalnim izborima u Splitu 1990. označava početak političkih aktivnosti u promjeni političke vlasti u gradu.

JNA, koja nije blagonaklono gledala na političke promjene i koja je sve više postajala instrument velikosrpske politike, u Splitu i okolici imala je značajne snage. Sveukupno u okolici grada bila su raspoređena 42 vojna objekta.

U svibnju 1990. godine JNA oduzima oružje Teritorijalne obrane općine Split te ga stavlja u skladišta pod svojim nadzorom. Pojačane su aktivnosti i Kontraobavještajne službe (KOS). Intenzivnije pripreme za obranu krenule su od lipnja 1990. kada je Mladen Bujas imenovan sekretarom za narodnu obranu Općine Split. Obavljene su pripreme za stavljanje gospodarskih i financijskih resursa grada u funkciju obrane te se započelo s organiziranjem naroda preko novoizabranih rukovodstava mjesnih zajednica. Samoinicijativno se formiraju i druge skupine spremne za obranu, ilegalno se nabavlja i proizvodi oružje. U listopadu 1990. Ivo Jelić imenuje se komandantom Štaba Teritorijalne obrane Općine Split te s odabranim suradnicima radi na uspostavi obrane na širem području Splita. Žurno su se organizirale akcije u cilju zaštite naoružanja i opreme koji su pripadali TO-u, a sve kako ih JNA ne bi stavila pod svoj nadzor. Puške se skupljaju i po streljačkim klubovima i školama gdje su služile za školsku obuku. Lovačko društvo „Split" također prikuplja oružje od svojih pripadnika te se organiziraju lovačke postrojbe u Splitu i okolici. Kontaktira se s umirovljenim i djelatnim osobama hrvatske nacionalnosti iz JNA i JRM-a, te se dio njih stavlja na raspolaganje hrvatskoj državi i svom narodu. Organizirala se obavještajna i kontraobavještajna služba, a početkom 1991. i pomorska komponenta obrane koja je imala u zadaću pomorsku blokadu ratne luke Lora.

U studenome 1990. organizaciju obrane preuzima Ministarstvo unutarnjih poslova RH. Sve do tada organizirano ljudstvo stavljeno je pod zapovjedništvo PU Split. Sve skupa radilo se o oko 800 ljudi, od čega oko 350 naoružanih. Uz djelatni i pričuvni sastav, primljeno je još ljudi tako da je broj okupljenih snaga iznosio oko 2800. Krajem godine formira se Zapovjedništvo II. pričuvnog bataljuna rezervnog sastava policije u Brodograđevnoj industriji Split. Postrojba je već u ožujku 1991. imala 300 dragovoljaca.

Početkom 1991. počele su pripreme za stvaranje regularnih hrvatskih snaga na području Dalmacije. S tim ciljem održavani su sastanci s predstojnicima ureda za obranu općina u Dalmaciji, a na posljednjem takvom okupljanju osnovana je 4. A brigada Zbora narodne garde. U Splitu je bilo zapovjedništvo brigade i 1. bojna. U travnju je započelo i ustrojavanje odreda Narodne zaštite. Sveukupno u jedinice Narodne zaštite pristupilo je oko 3000 pripadnika okupljenih u devet bojni po teritorijalnom načelu. Pripadnici NZ-a sudjeluju u blokadi vojnih objekata JNA i drugim zadaćama kao ispomoć snagama ZNG-a i MUP-a. Do kraja siječnja 1992. Odredi narodne zaštite su se raspustili, a veći broj pripadnika prelazi u 114. i 141. brigadu Hrvatske vojske, kao i u druge dijelove postrojbi Hrvatske vojske.

Zbog blokade sela Kijeva i uloge koju je u tome imala JNA, dana 6. svibnja 1991. održan je veliki prosvjed pred Zapovjedništvom vojnopomorske oblasti. Prosvjed su organizirali Hrvatska unija sindikata i Nezavisni sindikat Brodosplit. Oko 40.000 građana izrazilo je svoje nezadovoljstvo postupcima JNA. Sa zgrade Zapovjedništva Vojnopomorske oblasti skinuta je jugoslavenska, a postavljena hrvatska zastava.

Dana 1. lipnja 1991. formira se 114. R brigada Zbora narodne garde, prva pričuvna brigada ZNG HV. Okosnicu postrojbe čine pripadnici II. policijskog bataljuna te odredi iz većih splitskih poduzeća: Dalme, HPT-a, Koteksa, Brodomerkura, Jugoplastike, Prometa.

Na dan 20. srpnja osnovano je Zapovjedništvo za obranu srednje i sjeverne Dalmacije, sa sjedištem u Splitu. Od 30. rujna preimenuje se u VI. operativnu zonu Split koja je obuhvaćala područje sjeverne i srednje Dalmacije. U gradu je djelovao i Krizni štab općine Split, koji je kao civilna komponenta sudjelovao u pripremi i organiziranju obrane. Uz Krizni štab, organizira se i Zapovjedništvo obrane grada Splita. Koncem rujna od odreda Narodne zaštite formira se i I. dragovoljačka bojna pri sastavu Zapovjedništva obrane grada Splita. Ova bojna u studenome postaje okosnica formiranja 141. brigade HV-a. U sklopu Hrvatske stranke prava i njenih Hrvatskih obrambenih snaga, početkom 1991. godine u Splitu je osnovana i 9. bojna HOS-a „Rafael Vitez Boban".

Ukazom dr. Franje Tuđmana u Splitu je 12. rujna 1991. osnovana Hrvatska ratna mornarica. Za prvog zapovjednika imenovan je admiral Sveto Letica Barba. U razdoblju od 13. do 20. rujna ustrojeno je Zapovjedništvo HRM-a. U siječnju 1992. osnovana je i 158. brigada od koje je krajem 1992. formirana 6. domobranska pukovnija.